
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.71

DOI <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.6.11>

Кретов Д.Ю.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7129-4040>

Kretov Dmitriy

Odessa National Economic University

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

WAYS OF IMPROVING THE CREDIT ACTIVITY OF THE BANKS OF UKRAINE

Статтю присвячено виявленню причин ускладнення кредитної діяльності банків та стримування банківського кредитування в Україні на сучасному етапі. Кредитна діяльність розглядається як основна діяльність банків із розміщення залучених коштів, тому що доходи від цієї діяльності є основним джерелом одержання прибутку банку. Функціонування ефективної кредитної діяльності сприяє появі нових підприємств, збільшенню кількості робочих місць, поліпшує соціально-економічний розвиток держави, гарантує економічне зростання та стабільність.

У статті здійснено комплексний аналіз стану кредитної діяльності вітчизняних банків за період 2013–2020 рр. Проаналізовано та графічно зображено структуру активів та кредитного портфеля банків. Зазначено основні проблеми, що виникли в банківській системі України під час кредитування як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб, досліджено гальмівні чинники розвитку банківського кредитування. Розглянуто основні шляхи вирішення зазначених проблем.

Ключові слова: банк, кредит, кредитна діяльність банків, реальний ВВП, кредити нефінансовим корпораціям, кредити домашнім господарствам, проблемні кредити.

Статья посвящена выявлению причин возникших сложностей в кредитной деятельности банков и замедления темпов банковского кредитования в Украине на современном этапе. Кредитная деятельность рассматривается как основная деятельность банков по размещению привлеченных средств, так как доходы от этой деятельности являются основным источником получения прибыли банка. Функционирование эффективной кредитной деятельности способствует появлению новых предприятий, увеличению количества рабочих мест, улучшает социально-экономическое развитие государства, гарантирует экономический рост и стабильность.

В статье проведен комплексный анализ кредитной деятельности отечественных банков за период 2013–2020 гг. Проанализированы и графически изображена структура активов и кредитного портфеля банков. Указаны основные проблемы, возникшие в банковской системе Украины при кредитовании как субъектов хозяйствования, так и физических лиц, исследованы факторы, тормозящие развитие банковского кредитования. Рассмотрены основные пути решения указанных проблем.

Ключевые слова: банк, кредит, кредитная деятельность банков, реальный ВВП, кредиты нефинансовым корпораціям, кредиты домашним хозяйствам, проблемные кредиты.

The article is devoted to identifying the reasons for the complexity of banks' lending activities and the containment of bank lending in Ukraine at the present stage. Lending activity is considered as the main activity of banks to place borrowed funds, because the income from this activity is

the main source of income for the bank. The functioning of effective lending activities promotes the emergence of new enterprises, increases the number of jobs, improves the socio-economic development of the state, guarantees economic growth and stability.

The article provides a comprehensive analysis of the state of credit activity of domestic banks for the period 2013–2020. The structure of assets and loan portfolio of banks is analyzed and graphically depicted. The main problems that arose in the banking system of Ukraine during lending to both businesses and individuals are listed. The braking factors of the development of bank lending, namely the lack of reliability of borrowers, associated with both objective macroeconomic circumstances and the traditionally unsatisfactory payment discipline of businesses and individuals; high level of interest rates due to the tight monetary policy of the NBU; volatile and slow dynamics of economic development caused, inter alia, by the tight monetary policy of the NBU; maintaining a significant share of the shadow sector of the economy; slow pace of recovery of bank capitalization and others.

Based on the systematization of problems and key obstacles to bank lending in Ukraine, which have worsened under the imposed quarantine restrictions, the priorities for intensifying the relevant activities are: improving the regulatory requirements of the NBU, which will enhance lending to borrowers; creation of more favorable conditions for the implementation of bank lending, including measures aimed at reducing the cost of credit resources, stimulating the development of basic sectors of the economy, its de-shadowing, restoration of capitalization of the banking system; measures aimed at improving the structure of borrowed funds and the loan portfolio of the banking system.

Key words: bank, credit, bank lending, real GDP, loans to non-financial corporations, loans to households, problem loans

Постановка проблеми. Наслідками недавньої економічної, політичної та фінансової кризи є вогомі втрати та збитки в українській економіці. Суттєвим проявом негативного впливу зазначених криз на діяльність банків – основних учасників фінансового посередництва на території України стало обмеження кредитування реального сектору економіки. Саме кредитна діяльність займає провідну нішу у загальній сукупності банківських операцій, адже доходи від цієї діяльності є основним джерелом одержання прибутку кожного банку. Ефективна кредитна діяльність сприяє появі нових підприємств, збільшенню кількості робочих місць, поліпшує соціально-економічний розвиток держави, гарантує економічне зростання та стабільність. У сучасний період значних економіко-політичних змін важливо розуміти те, які показники позитивно, а які негативно впливають на кредитну діяльність банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінці кредитної діяльності банків в Україні присвячено значну кількість публікацій вітчизняних науковців. За останній період часу даній тематиці приділяли увагу М.О. Житар [1], Ю.П. Макаренко та Д.О. Самойлова [2], І.Є. Семенча [3], І.А. Бержанір [4], Л. Толстошеева [5] та інші вчені. Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць та проведені дослідження, актуальними залишаються питання певних проблем здійснення кредитної діяльності банківською системою України та перспектив її подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є оцінка кредитної діяльності банків України, визначення кола проблем, які гальмують розвиток кредитування юридичних та фізичних осіб на сучасному етапі, та шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Л. Толстошеева під кредитною діяльністю банків розуміє сукупність дій, спрямованих на формування необхідних обсягів кредитних ресурсів через залучення коштів юридичних і фізичних осіб та розміщення цих ресурсів на кредитному ринку з дотриманням загальноприйнятих принципів та наявних правових норм [5, с. 5].

Незважаючи на значне зменшення кількості банків та труднощі у їх діяльності за останні роки, спостерігається поступове збільшення активів банків України, що дає змогу зробити висновок про підвищення їх потужності та стабільності (табл. 1). Динаміка кредитного портфеля банків була висхідною з 2013 р. до початку 2019 р. За

2019 та 2020 рр. спостерігається поступове зниження обсягів кредитів, наданих банківською системою України.

Таблиця 1

Динаміка активів банківської системи України

	Станом на кінець року							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Активи, млрд грн	1278,1	1316,9	1254,4	1256,3	1336,4	1360,8	1494,5	1822,8
Кредитний портфель, млрд грн	911,4	1006,4	1009,8	1005,9	1042,8	1118,6	1033,5	963,7
Частка кредитного портфеля в активах, %	71,31	76,42	80,50	80,07	78,03	82,21	69,16	52,87

Джерело: розроблено автором за [6]

Як видно з табл. 1, станом на 1 січня 2019 р. частка кредитного портфеля в активах комерційних банків України становила більше половини (82,21%), станом на початок 2021 р. вона знизилась до 52,87%. Протягом 2019–2020 рр. банківська система України демонструвала скорочення обсягів корпоративного кредитування і лише незначне збільшення кредитування населення (рис. 1).

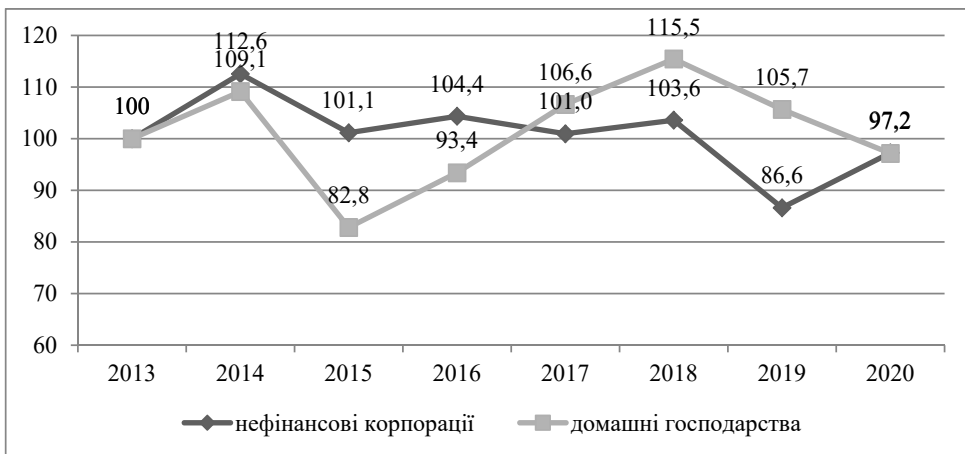

Рис. 1. Динаміка темпів росту наданих банківських кредитів станом на кінець року, %
Джерело: розроблено автором за [6]

Розглянемо тенденції кредитної діяльності банківської системи за останні п'ять років.

1. Спостерігається скорочення «довгих» кредитних ресурсів в економіці (табл. 2, 3).

Кредитний портфель як корпоративного сектору, так сектору домашніх господарств на протязі 2016–2020 рр. представлений переважно коротко- та середньостроковими кредитами в національній валюті. Станом на 01.01.2021 частка кредитів нефінансових корпорацій на строк понад п'ять років становила 16,4%, населення – 24,7% проти 19,7% та 56,8% відповідно станом на 01.01.2017 на тлі зростання частки «коротких» (до одного року) кредитів юридичних осіб до 51,4% та фізичних осіб – до 44,0%, проти 37,2% та 23,8% відповідно станом на 01.01.2017.

Таблиця 2

Кредити, надані нефінансовим корпораціям, за строками погашення

Показники	Станом на кінець року									
	2016		2017		2018		2019		2020	
	Млн грн	%	Млн грн	%	Млн грн	%	Млн грн	%	Млн грн	%
Усього, у т.ч.:	822114	100	829932	100	859740	100	744648	100	724157	100
До 1 року	306002	37,2	354989	42,8	413695	48,1	375326	50,4	371855	51,4
Від 1 року до 5 років	353748	43,0	288950	34,8	278126	32,4	235423	31,6	233459	32,2
Понад 5 років	162364	19,7	185993	22,4	167920	19,5	133899	18,0	118842	16,4

Джерело: розроблено автором за [6]

Таблиця 3

Кредити, надані домашнім господарствам, за строками погашення

Показники	Станом на кінець року									
	2016		2017		2018		2019		2020	
	Млн грн	%	Млн грн	%	Млн грн	%	Млн грн	%	Млн грн	%
Усього, у т.ч.:	163333	100	174182	100	201102	100	212515	100	206471	100
До 1 року	38879	23,8	45895	26,3	73288	36,4	92576	43,6	90795	44,0
Від 1 року до 5 років	31743	19,4	48553	27,9	53223	26,5	64685	30,4	64579	31,3
Понад 5 років	92711	56,8	79734	45,8	74592	37,1	55254	26,0	51097	24,7

Джерело: розроблено автором за [6]

2. Зберігається значна частка валютних кредитів (рис. 2). Якщо частка кредитів населення у валюті поступово зменшується (до 15,5% станом на 01.01.2021), то частка валютних кредитів юридичних осіб значно перевищує 40% протягом чотирьох років поспіль, банки активно здійснюють валютне кредитування корпоративного сектору.

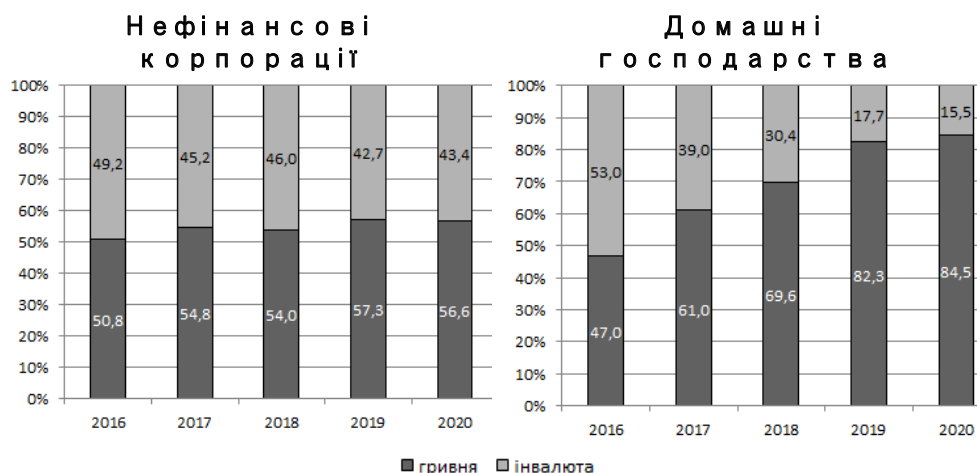

Рис. 2. Структура наданих кредитів за видами валют, станом на кінець року
Джерело: розроблено автором за [6]

3. У кредитуванні корпоративного бізнесу простежується неоптимальний розподіл корпоративних кредитів та недофінансування низки стратегічно важливих для економічного зростання видів економічної діяльності (рис. 3).

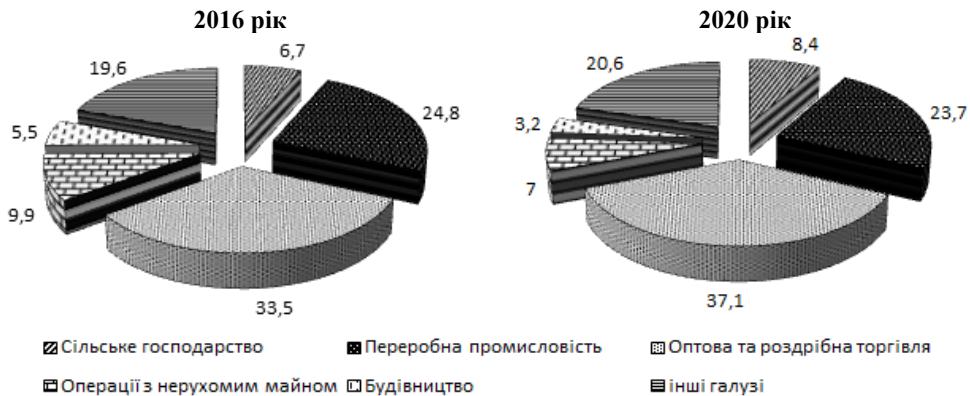

Рис. 3. Структура кредитів, наданих корпоративному бізнесу за видами економічної діяльності, станом на кінець року, %

Джерело: розроблено автором за [2]

Як видно з рис. 3, станом на 01.01.2021 сфера торгівлі отримує домінуючу частку кредитів – 37,1%, їй суттєво поступають переробна промисловість (23,7%) та сільське господарство (8,4%). Натомість галузі, що могли б стати локомотивами відновлення економіки (будівництво, транспорт, інформатизація та телекомунікації), відчують гострий дефіцит кредитування.

Щодо кредитів, наданих фізичним особам (табл. 4), то скорочення частки кредитів домогосподарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості до 16,2% на 01.01.2021 на тлі зростання до 81,0% частки споживчих кредитів засвідчує шкідливість такої тенденції для економічного зростання. Причиною такої тенденції в кредитуванні фізичних осіб є те, що ризики споживчого кредитування менше ризиків за кредитування на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості.

Таблиця 4

Кредити, надані домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням

Показники	Станом на кінець року									
	2016		2017		2018		2019		2020	
	Млрд грн	%	Млрд грн	%	Млрд грн	%	Млрд грн	%	Млрд грн	%
Усього, у т.ч.:	163,3	100	174,2	100	201,1	100	212,5	100	206,5	100
Споживчі кредити	101,5	62,2	122,1	70,1	151,6	75,4	173,7	81,7	170,7	82,7
На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	58,5	35,8	48,3	27,7	44,5	22,1	32,6	15,3	28,3	13,7
Інші кредити	3,3	2,0	3,8	2,2	5,0	2,5	6,2	2,9	6,8	3,3

Джерело: розроблено автором за [2]

Невисокі темпи розвитку іпотечного кредитування зумовлені доволі низькими темпами відновлення будівельної галузі, обмеженістю та високою вартістю довго-

строкового ресурсу, а також невисоким платоспроможним попитом населення на довгострокове кредитування. Скорочення загальної кількості виданих іпотечних кредитів пояснюється низкою існуючих проблем, таких як відсутність гарантійних фондів іпотечного страхування, нерозуміння населенням процесів іпотечного фінансування, недовіра населення до українських банків, наявність на ринку іпотечного кредитування універсальних банків, адже в багатьох розвинених країнах працюють спеціалізовані [4].

Додаткове ускладнення кредитної діяльності банків викликане карантинними обмеженнями, що негативно впливають на попит на кредитні ресурси корпоративних (на тлі згорання інвестиційної діяльності та ділової активності загалом) і роздрібних (унаслідок пригнічених споживчих настроїв) позичальників.

Зупинимося на системних причинах стримування банківського кредитування в Україні за останні два роки. На думку Д.М. Гладких, можна виділити такі причини [7]:

- недостатня надійність позичальників, що пов'язана як з об'єктивними макроекономічними обставинами (наявність значної кількості збиткових підприємств, складність ведення бізнесу в умовах карантинних обмежень, зниження попиту на продукцію експортерів тощо), так і з традиційно незадовільною платіжною дисципліною суб'єктів господарювання і населення;
- надмірна зарегульованість процесів кредитування, зокрема суб'єктивні критерії оцінки НБУ якості кредитних портфелів банків, що суттєво знижує доступність кредитів для позичальників за рахунок доволі жорстких вимог НБУ щодо забезпечення наданих кредитів;
- волатильна та уповільнена динаміка економічного розвитку (рис. 4), викликана у тому числі жорсткою монетарною політикою НБУ. При цьому низькі обсяги кредитування ще більше погіршують перспективи розвитку виробництва, торгівлі, попиту та споживання;
- існування вагомій частки тіньового сектору економіки (за оцінками Мінекономіки – 28% ВВП у 2019 р.), що відсікає від кредитного обслуговування значну частину потенційних позичальників через неможливість здійснення достовірного аналізу фінансового стану та кредитної історії клієнтів;

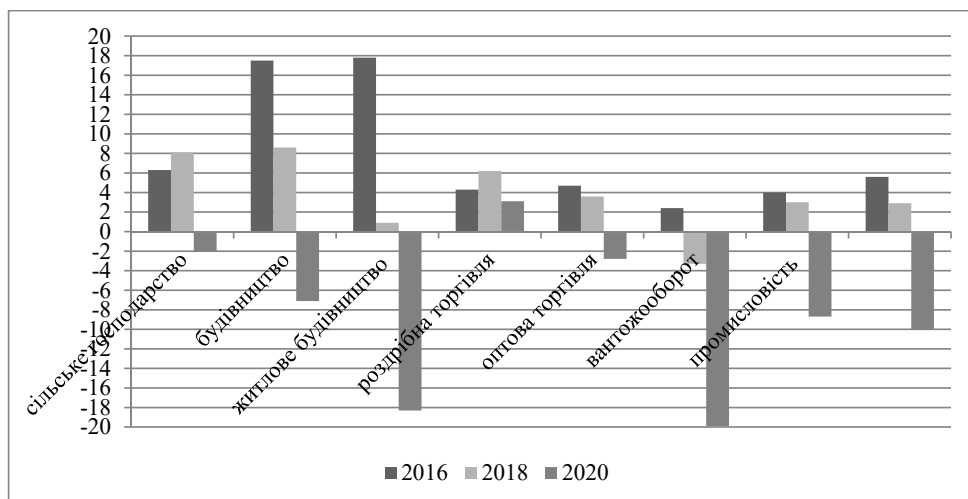

Рис. 4. Індекс виробництва базових галузей України, %

Джерело: розроблено автором за [3]

– наявність інших інструментів низькоризикового розміщення кредитних ресурсів банків. Протягом останніх років банки скорочували відносну частку ресурсів, спрямованих на корпоративне кредитування, збільшуючи частку інвестицій в ОВДП й сертифікати НБУ, які мають співставний фіксований рівень доходності за нульової ймовірності неповернення;

– повільні темпи відновлення капіталізації банків. Криза 2014–2016 рр. та очищення банківської системи скоротили розмір її регулятивного капіталу, що на 01.01.2021 є меншим (172 млрд грн), ніж на 01.01.2014 (205 млрд грн).

На уповільнення темпів банківського кредитування значний вплив здійснює висока частка проблемної кредитної заборгованості, яка накопичується, зокрема, внаслідок високих кредитних ставок, що збільшують ризик неповернення кредитів.

Динаміка частки непрацюючих кредитів (NPL) (табл. 5) засвідчує більшу проблемність корпоративних кредитів та кредитних портфелів у державних банках, насамперед ПАТ «КБ «ПриватБанк». Краща якість кредитів у іноземних банківських груп та приватних українських банків. Частка поганих кредитів у них станом на 01.01.2021 – 34% та 20% кредитних портфелів відповідно. Ці кредити більш однорідні, майже половину цих проблемних кредитів становить валютна іпотека. Більше того, у структурі проблемної заборгованості таких банків суттєву частку (відповідно 31% та 58% усіх кредитів, визнаних проблемними) позичальники продовжують обслуговувати вчасно і задоволеною заборгованості щодо них немає. Іноземні та приватні банки ще мають доформувати резерви (оскільки вони покривають 80% та 64% проблемних портфелів відповідно) та збільшити капітал. Тож великої проблеми у цих двох сегментах немає, але якщо вирішити питання з іпотекою, система стане набагато більш оздоровленою.

Таблиця 5

Частка непрацюючих кредитів NPL, %

Показники	Станом на кінець року					Відхилення 2020/2019
	2016	2017	2018	2019	2020	
частка непрацюючих кредитів загалом, у т. ч.:	53,99	54,54	54,54	48,36	49,62	-4,37
кредити корпоративному сектору	52,60	56,03	55,83	53,83	55,00	2,4
кредити фізичним особам (включно з ФОП)	62,96	53,51	46,04	34,11	36,25	-26,71
банки з державною часткою, з них	77,23	71,12	67,92	63,52	64,79	-12,44
ПАТ «КБ «ПриватБанк»	83,00	87,64	83,35	78,38	79,27	-3,73
банки з державною часткою, крім ПАТ «КБ «ПриватБанк»	29,37	55,75	54,96	49,33	51,05	21,68
банки іноземних банківських груп	49,66	41,01	38,50	32,51	34,25	-15,41
банки з приватним капіталом	23,75	24,08	23,01	18,57	19,57	-4,18

Джерело: розроблено автором за [3]

Щодо створення більш сприятливих умов для здійснення кредитної діяльності банківською системою України вважаємо доцільним рекомендувати Національному банку України:

- знизити рівень облікової ставки до 5% річних;
- розбудувати механізм структурного рефінансування системних банків, що передбачає використання інструментів стимулювання банківського кредитування експортно-орієнтованих підприємств та підприємств, що задіяні у процесі імпортозаміщення;

- підвищити рівень фінансової інклюзії, подальший розвиток онлайн-сервісів, розбудувати інфраструктуру безготівкових транзакцій, збільшити частку безготівкових операцій із платіжними картами;
- привести нормативи капіталу у відповідність із вимогами Базеля III.

Висновки. На основі систематизації проблем та ключових перешкод банківському кредитуванню в Україні, які загострилися в умовах уведених карантинних обмежень, пріоритетами активізації відповідної діяльності визначено створення більш сприятливих умов для здійснення банківського кредитування, що включають заходи, спрямовані на зниження вартості кредитних ресурсів, стимулювання розвитку базових галузей економіки, її детінізацію, відновлення капіталізації банківської системи; заходи, спрямовані на поліпшення структури залучених коштів та кредитного портфеля банківської системи.

Список використаних джерел:

1. Житар М.О. Аналіз сучасного стану кредитної діяльності банків України. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2017. № 1. С. 94–105.
2. Макаренко Ю.П., Самойлова Д.О. Теоретичні аспекти управління кредитним портфелем банківської установи. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 87–91.
3. Семенча І.Є. Ефективне управління кредитною діяльністю банку: системний погляд професійного менеджера. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 34. С. 291–297.
4. Бержанір І.А. Банківське кредитування: сучасний стан та перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2020. № 20. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2020).
5. Толстошеєва А.В. Забезпечення безпеки кредитної діяльності банків : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2015. 22 с.
6. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 19.03.2020).
7. Гладких Д.М. Пріоритети активізації банківського кредитування в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. 2020. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-08/bankivske-kredytuvannya-1_0.pdf (дата звернення: 11.03.2020).

References:

1. Zhytar M.O. (2017) Analiz suchasnoho stanu kredytnoyi diyal'nosti bankiv Ukrayiny [Analysis of the current state of credit activity of Ukrainian banks]. *Zbirnyk naukovykh prats' Universytetu derzhavnoyi fiskal'noyi sluzhby Ukrayiny*, no. 1, pp. 94–105.
2. Makarenko Yu.P., Samoylova D. O. (2020) Teoretychni aspekty upravlinnya kredytnym portfelem bankivs'koyi ustanovy [Theoretical aspects of loan portfolio management of a banking institution]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 6, pp. 87–91.
3. Semencha I.Ye. (2019) Efektyvne upravlinnya kredytnoyu diyal'nistyuu banku: systemnyy pohlyad profesiynoho menezhera [Effective management of credit activities of the bank: a systematic view of a professional manager]. *Infrastruktura rynku*, no. 34, pp. 291–297.
4. Berzhanir I.A. (2020) Bankivs'ke kredytuvannya: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku [Bank lending: current status and development prospects]. *Modern Economics*, no. 20. Available at: <https://modecon.mnau.edu.ua> (accessed 03 March 2020).
5. Tolstosheyeva A.V. (2015) *Zabezpechennya bezpeky kredytnoyi diyal'nosti bankiv* [Ensuring the security of credit activities of banks]. Kyiv.
6. Ofitsiyyny sayt NBU. URL: <https://bank.gov.ua/> (accessed 19 March 2020).
7. Hladkykh D.M. Priorytety aktivizatsiyi bankivs'koho kredytuvannya v Ukrayini. Natsional'nyy instytut stratehichnikh DOSLIDZHEN'. 2020. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-08/bankivske-kredytuvannya-1_0.pdf (accessed 11 March 2020).